

Oranjetipjes in Vlaardingen

Soms is er in de buurt een mooi park, geschikt voor bepaalde vlinders, maar die vlinders zijn er niet. Dan wil je weleens de natuur 'een handje helpen'. Ben van As vertelt over het kweken van Oranjetipjes, om ze te herintroduceren in Vlaardingen. Aan herintroductie zitten nogal wat haken en ogen. Daarom is er een naschrift van de redactieraad.

Al vele jaren wordt in het Vlaardingse bosplantsoen getracht inheemse plantensoorten een bestaanskans te geven. Een van deze soorten, het Look-zonder-look is op tal van plaatsen een spontaan aanwezige soort en is door de medewerkers van de gemeentelijke plantsoenen-dienst op vele andere plekken uitgezaaid.

In het wijkpark Holy-Noord heb ik deze plant eveneens op vele plekken uitgezaaid.

Als vlinderliefhebber hoop je dan natuurlijk dat er zich eens een Oranjetipje (*Anthocharis cardamines*) zal aanmelden; immers, het betreft zijn favoriete voedselplant in onze streken. De andere waardplant, de Pinksterbloem, wordt in deze contreien minder gewaardeerd. Echter, de vlinder doet het niet zo best in het westen van ons land; in de vijftiger jaren was hij nog algemeen in het Staelduinse bos en Hoek van Holland. In de zestiger jaren is er nog een aantal gezien. Uit de zeventiger jaren is mij niets bekend, en in 1986 was er één waarneming van een mannetje in voornoemd bos.

Op Voorne leeft nog steeds een populatie. In en om Vlaardingen en Schiedam zijn in het verleden enkele waarnemingen gedaan, maar spectaculaire aantallen zijn mij niet ter ore gekomen.

Aangezien er bij de Vlaardingse plantsoendienst geen herbiciden en pesticiden meer gebruikt worden, er veel wegbermen met wilde bloemen

in deze gemeente zijn en in voornoemd wijkpark ook een grote diversiteit bestaat aan andere bloeiende bloemen, heb ik gemeend aldaar een introductie-experiment met de vlinder te moeten uitvoeren.

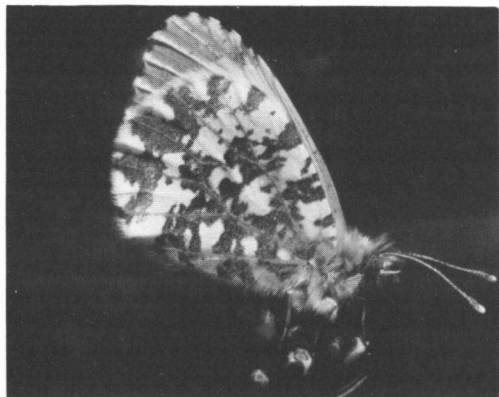
Kweek

Tijdens onze vakantie in mei 1986 in het Maasdal ten zuiden van Dinant in België kreeg ik na jaren zoeken eindelijk de kans om eitjes van deze vlinders te verzamelen. Bijna elke Look-zonder-look plant, die in de zon stond, had wel zo'n oranje eitje onder het bloemhoofdje. (Op deze wijze is voor elke rups ruimschoots voedsel voorradig, het predatie-risico wordt verkleind en de plant heeft nog voldoende zaaddozen (hauwen) over om zich voort te planten. Juist deze hauwen zijn voor de rups een delicatessen. Indien er toch twee eitjes op één plant zitten, zal als regel de ene rups de ander opeten.)

In totaal had ik vierendertig eitjes verzameld. Gedurende de vakantie had ik de evenvele takjes Look-zonder-look in een jampot op het terras van ons huisje gewoon buiten laten staan. Enig risico voor ei-parasitisme was dus wel aanwezig.

Op 25 mei had ik direkt na het thuiskomen de kweekbakken als volgt klaargemaakt: in vier grote plastic bakken

Oranjetipje (*Anthocharis cardamines*) ♂

met opstaande randen van zo'n 20 cm werd ongeveer 3 cm gewassen zandbakken-zand gedaan met enkele millimeters water er boven op.

In dit zand werd op regelmatige afstand een met water gevuld fotorolletjes-potje gedrukt waarin een takje Look-zonder-look met een ei of rupsje. De rupsen zouden nu niet bij elkaar kunnen komen en de luchtvochtigheid zou voldoende hoog zijn.

De bakken werden naar binnen gehaald om parasitering en vogelvraat te voorkomen.

Op 27 mei waren er 33 groene rupsjes uit de eitjes gekomen; 1 eitje was verdroogd. Alle eitjes waren binnen een week onder mijn beheer uitgekomen. Toen de rupsjes enkele dagen oud waren, ben ik om de twee dagen een nieuwe bloemstengel met hauwen voor ze gaan halen en ververste tevens het water.

Vanaf het ei-stadium tot aan de verpopping werden dagelijks de in het water staande onderdijns van de voedselplant op beginnende rotting gecontroleerd en zonodig afgeknipt. Dit, om maar vooral geen darmstoornissen door verontreinigd voedsel bij de rupsen te veroorzaken.

Ze groeiden voorspoedig. Kwam de eerste rups op 22 mei uit het ei; op 1 juni mat hij al 17 mm en vijf dagen later was hij twee keer zo lang.

En toen dreigde het allemaal fout te gaan..... nog geen uur na de controle bleek één van de grootste exemplaren verdronken. Na een tijdje drogen kwam hij gelukkig weer bij. De daarop volgende dag, 7 juni, waren er nog meer rupsen met zwerfneigingen en heb ik de heer Elfferich uit Rotterdam opgebeld. Van hem hoorde ik de geruststellende woorden dat de rupsen bij deze maat gerust bij elkaar konden zonder dat ze kannabalistische neigingen zouden gaan vertonen.

Tevens vertelde hij mij dat een flinke dosis vorst in het popstadium een 'must' was. Die zelfde avond heb ik een nieuwe transparante bak klaargemaakt met handvochtig zand, enkele potjes Look-zonder-look erin en een soortgelijke bak op zijn kop er op gezet met lucifers er tussen voor de luchtverversing.

8 juni: de eerste 4 rupsen gaan zich verpoppen.

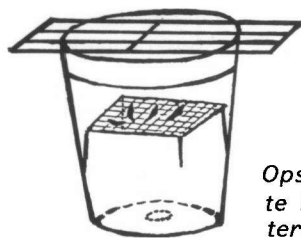
9 juni: 1 van de 4 zich verpoppende rupsen is dood: zwart geworden tussen de voorpoten. De andere 3 zijn verpopt. Dit ging als volgt: nadat ze aan de stengels van de voedselplant of tegen de wand of plafond van de bak een dun spinseltje hadden gemaakt, werd aan weerszijden van hun lichaam een stevige spindraad gesponnen waaraan ze bleven hangen. Vervolgens werd de kop met borststuk naar voren gebogen en na verloop van tijd scheurde de rupsenhuid bovenaan open, werd tot onderaan afgestroopt alwaar het als een frommeltje bleef zitten en vormde de pop zich. De tweede dag was de verpopping voltooid.

11 juni: 19 poppen en 5 rupsen over. Drie rupsen zijn reeds ontsnapt, waarvan 1 exemplaar een ongeluk onder mijn schoen-zool kreeg. Een ander dier vond de dood in één van de potjes water. Enkele andere zijn ook zwart geworden of spoorloos verdwenen.

14 juni: 23 poppen. Twee ervan hebben een opvallende knik in de top; een andere pop een fikse deuk in het onderlijf. De enige nog overgebleven rups is bijna dood.
18 juni: 1 pop verrot. 22 poppen over.

Na enkele dagen werden alle poppen losgemaakt en op een gespannen lapje gordijnstof gelegd in een bakje boven vochtig zand. Om parasitering te voorkomen werden ze ook gedurende de zomer binnen op een niet te warme plaats uit de zon bewaard. Om uitdroging te voorkomen werden ze gemiddeld twee keer per week met een plantensproeier bevochtigd. Zo werden ze tot half oktober behandeld. Opvallend was dat twee poppen groen bleven terwijl de rest na zo'n twee à drie weken al bleek crème-kleurig werd.

Hierna is de lap met poppen in een bloempot (drainage) geplaatst en afgedekt met gordijnstof en een metalen rekje (zie tekening). Vervolgens is de kweek buiten op een beschutte plaats gezet. Pas in de strengste vorstperiode, toen het harder dan 15 graden ging vriezen, werd de pot met jute zakken omwonden en in de schuur gezet.

Opstelling om poppen te laten overwinteren (zie tekst).

De twee groene poppen gingen tijdens deze periode langzaam dezelfde kleur aannemen als de rest. Het vermoeden dat deze twee misschien pas in 1988 uit zouden komen, bleek onjuist, zoals later in dit verslag zal blijken. Gedurende de winter werden de toppen van de poppen donkerder.

Half april 1987 werd de bloempot met inhoud tussen de bosjes in het natuurpark gedeelte van het wijkpark Holy-Noord half ingegraven. Het afdekkende

gordijnstof onder het metalen rekje werd weggehaald en takjes rondom de pot in de grond gestoken. Nu zouden de vlinders door de sleuven van het rekje naar buiten kunnen en aan de takjes de vleugels kunnen oppompen en drogen.

Ontpopping van de vlinders.

Op 21 april kwam er een teken van leven in enkele poppen: op het breedste gedeelte begonnen ze iets oranje-achtig door te schemeren.

Twee dagen later waren het er al acht, dit waren dus zonder uitzondering mannelijke exemplaren aangezien het oranje bij de vrouwtjes geheel ontbreekt.

Maandag 27 april: 's morgens om 8 uur gelijk naar de "kraamkamer" en ja hoor, twee lege pophuidjes. Om 10.20 uur hing er een derde man zijn vleugels aan de takken op te pompen en een uur later de vierde al. Toen ik om half twaalf plotsklaps oog-in-oog kwam te staan met een patrouillerend en nektar peurend puntgaaf mannetje, ging er toch wel even een gelukkig gevoel door me heen.

De geboorte geschiedt als volgt: eerst scheurt de rug van de pop iets open en komen de rugharen van het dier er door. Vervolgens scheurt de pop vanaf de bovenkant van deze rugscheur schuin omlaag naar voren naar het breedste punt van de pop aan de buikzijde. Dan drukt hij het topkapje naar voren en wurmt gelijktijdig de kop, antennes en de nog uit twee delen bestaande roltong naar buiten. Hierna volgen onmiddellijk de poten en tracht het dier zich te ontdoen van de rest van de pop.

Wanneer dit gebeurd is, rust hij even, tracht ondertussen zijn vleugels wat uit de frommel te krijgen en laat een lila-roze druppel meconium uit de anale opening komen. Na deze daad klautert hij snel omhoog om aan de takjes in de zon de vleugels te strekken en te laten drogen. Deze geboortebescrijving slaat op één enkel individu; de rest heb ik gemist.

Introductie

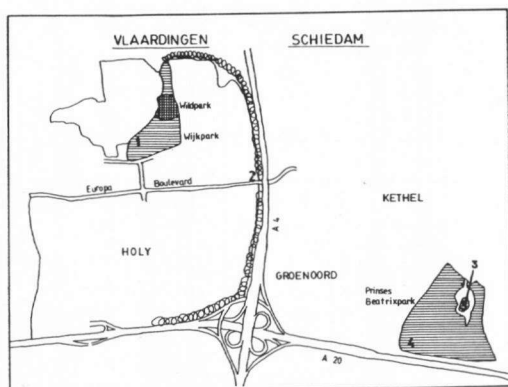
In het schema hiernaast staat een overzicht van de dagen van de introductie.

datum	weersomstandigheden	uitgekomen vlinders	vlinder-tellingen	plaats
27-4-1987	zon, 20°C, harde ZW-wind	4 ♂♂	15	natuurpark
28-4	" " "	4 ♂♂	10	"
29-4	zon, warm, weinig wind	5 ♂♂ + 3 ♀♀	5	"
30-4	zon, warm, matige wind	3 ♀♀	6	"
1-5	zwaar bewolkt, harde wind		4	"
2-5	" " "	1 ♂ + 1 ♀		"
3-5	" " "			"
4-5	" " "			"
5-5	" " "			"
6-5	wisselend bewolkt, zon, matige wind		3	"
7-5	" " "	1 ♀		"
8-5	zon, onbewolkt, warm, geen wind		7	"
9-5			2	natuurpark; 1.
10-5 t/m 18-5	koude en regenperiode			
19-5	zon, koude N-wind		4	natuurpark; 3.
24-5			1.	2.
25-5			1	3.
30-5			1	4.

Uiteindelijk resultaat: 12 ♂♂ en 8 ♀♀ vliegend, 2 ♂♂ dood

Schema: Overzicht van de introductieperiode, met weeromstandigheden, aantal uitgekomen oranjetipjes en aantal waarnemingen van oranjetipjes met de plaats.

In het kaartje hieronder zijn deze plaatsen terug te vinden.

Bijna nooit vlogen ze boven de heuvel zelf maar bij voorkeur aan de voet in zonnetje.

Voor 10 uur 's morgens zijn geen vliegende dieren gezien. De meest bezochte bloemen zijn Look-zonder-look en in mindere mate de Pinksterbloemen geweest; vooral de forse exemplaren op het eilandje. Verder is er éénmaal bloembezoek door een mannetje op een Groot-kronige narcis en op het Bleek bosviooltje geconstateerd.

Nakomelingen

Op 17 juni heb ik drie rupsen op 1 meter afstand van elkaar gevonden. Vermoedelijk zijn de eieren door hetzelfde vrouwtje afgezet.

Ze waren 15, 16 en 18 mm lang. Op 26 juni waren ze resp. 28, 28 en 31 mm lang en op 29 juni waren er twee verdwenen. De laatste, toen 31 mm lang, was de dag erna verdwenen.

Op grond van de lengte van de rupsen vermoed ik dat ze verpopt zijn. Eieren en poppen heb ik niet gevonden.

Helaas had de meimaand niet veel fraai weer in petto. Ik heb sterk de indruk dat dit het experiment behoorlijk beïnvloed heeft, vooral waar het de reproductie van de individuen betreft. Opvallend was dat de vlinders graag langs de warmste plekken vlogen; aan de noordzijde afgeschermd, beschutte stroken met veel Look-zonder-look.

Motivatie

Het (re)introduceren van planten- en diersoorten in een bepaalde omgeving leidt nogal eens tot verschil van mening. In het geval van het Oranjetipje acht ik dit experiment verantwoord om de volgende redenen:

- er zijn in het verleden waarnemingen van deze vlinder in en om Vlaardingen en Schiedam gedaan.
- de soort, vaak bestaande uit lokale restpopulaties gaat in West-Nederland gestaag achteruit. Misschien heeft "vers bloed" een gunstig effect?
- het betreft een door het gehele land verspreid voorkomende diersoort die toch nog vrij algemeen schijnt te zijn.
- de eitjes komen uit een omgeving waar een zeer grote populatie aanwezig is.
- naar mijn mening is de milieu-ontwikkeling Holy-Noord en het er aan grenzende randgroen aan de noord- en oostzijde van deze gemeente dusdanig dat er mogelijk een nich vrij is voor het Oranjetipje in dit ecosysteem. Hetzelfde geldt voor het Prinses Beatrixpark in Schiedam.

Dankzegging

Een ieder die mij waarnemingen heeft doorgegeven, wordt bij deze heel hartelijk bedankt. Mijn speciale dank gaat uit naar Koos van de Burg en zijn vrouw die samen heel wat uurtjes voor dit onderzoekje op pad zijn geweest. De overige waarnemers waren: Mich Don, Marco Haak, Ronald Jacobs, Prisceline Mandeville, Paul op de Weegh en Ronald Sprij.

Oproep

Om te weten hoe het verder gaat met het Oranjetipje in ons Waterweg-Noord gebied blijf ik mij voor alle waarnemingen, liefst zo volledig mogelijk, aanbevelen houden. Zowel in 1988 als de jaren erna.

Ook hoop ik nog steeds waarnemingen van de Gehakkelde aurelia, het Landkaartje en de Penseelkever uit het zelfde gebied te mogen ontvangen.

Ben van As,
Hovenierstraat 6,
3123 EH Schiedam.

Van de redactieraad

In het Nederlandse landschap hebben we in toenemende mate te maken met geïsoleerde populaties planten en dieren, in vaak (te) kleine habitats. Als gevolg van weersomstandigheden en ziekten is het niet onnatuurlijk dat populaties in de loop van kortere of langere tijd uitsterven.

Vroeger was dit niet zo'n groot probleem. Immers, hervestiging vanuit naburige populaties was mogelijk. Momenteel zijn de afstanden tussen populaties ten opzichte van vroeger veel groter geworden, terwijl het tussenliggend gebied door het intensieve grondgebruik voor veel soorten volkomen ongeschikt is geworden.

Wanneer dagvlindersoorten een geschikt gebied niet meer binnen afzienbare tijd kunnen bereiken doet zich de vraag voor of de soort al of niet ge-(re)introduceerd moet worden. Voor een aantal soorten is het op grond van verspreidingsvermogen en ecologie duidelijk geworden, dat dit de enige mogelijkheid is om deze vlinders terug te krijgen. Voordat tot (re)introductie wordt overgegaan moet wel aan een aantal voorwaarden worden voldaan:

- voldoende ecologische kennis over de soort moet beschikbaar zijn.
- geschiktheid van het vestigingsgebied.
- de soort is niet in staat zich binnen afzienbare tijd op natuurlijke wijze te vestigen.
- vlinders voor de (re)introductie moeten komen uit de dichtsbijzijnde populaties.
- de (re)introductie moet gevolgd worden.
- de (re)introductie moet bijvoorbeeld bij Natuur Milieu en Faunabeheer in de provincie worden geregistreerd en beschreven.

In het artikel van Ben van As wordt de introductie van het Oranjetipje besproken in het wijkpark Holy-Noord te Vlaardingen. Op grond van de gestelde uitgangspunten zijn hierbij enkele kanttekeningen te plaatsen. Wel is het bijzonder plezierig dat deze (re)introductie zo uitgebreid is beschreven. We hopen dat ook in 1988 (en verder) de verdere ontwikkeling van de populatie (grootte en situering) zal worden vervolgd. Een bijzonder interessante gelegenheid.

Jan van der Made